

GRAĐANSKOPRAVNA ZAŠTITA PRAVA NA ČAST I UGLED

Sažetak: Pravo na čast i ugled je jedno od osobnih ili ličnih, neimovinskih prava koje ima specifičnosti u pogledu svojih objekata, ali i u pogledu eventualne veze koju može ostvarivati sa pravom na privatnost. U sadržajnom smislu riječ je o uživanju dostojanstva, časti i ugleda u granicama u kojima to nije protivno tuđim pravima i zakonskim ograničenjima te ovlasti isključivanja tuđih protupravnih zahvata u navedena dobra. Nema protupravnosti ako postoji pristanak titulara ovog prava, u nužnoj obrani, u stanju nužde i u obavljanju službene dužnosti. Prilikom ocjene protupravnosti suvremeni pravni poretki uzimaju u obzir i tzv. socijalnu adekvatnost, pri čemu se primjenjuje metoda odmjeravanja interesa. Europski sud za ljudska prava je svojim presudama ukazao, između ostalog, i na to da je čl. 8. Europske konvencije primjenjiv na zaštitu ugleda osobe istakavši da ugled predstavlja dio osobnog identiteta i psihičke cjelovitosti koja obvezuje domaće sudove na njegovu zaštitu. Povreda prava na čast i ugled može biti učinjena riječju (izrečenom, napisanom) ako je uvredljivog ili klevetničkog sadržaja te djelima (uvredljivim gestama, udarcima itd.). Pravo na čast i ugled je jedan od legitimnih razloga za ograničavanje slobode izražavanja. U radu se raspravlja o teorijskim i praktičnim dilemama vezanim za ovo pravo, najprije kroz analizu sadržaja prava na čast i ugled, subjekte i objekte ovoga prava, kao i kroz građanskopravnu zaštitu, odnosno građanskopravna sredstva za otklanjanje protupravnog napada na ovo pravo. Kod fizičkih osoba, kao subjekata prava na čast i ugled, se poseban osvrt daje na osobe sa duševnim smetnjama, sudionike u kaznenom postupku, osuđenike te umrle osobe. Pravne pak osobe nemaju ljudsko dostojanstvo jer nisu ljudi. Sporno je i pitanje časti pravne osobe kao njenog titulara. No, pravne osobe nedvojbeno imaju društveni ugled, zbog čega im pripadaju sve koristi koje iz toga proizilaze. Razvoj novih informacionih tehnologija aktualizira pitanja prava na čast i ugled, ukazujući na nove izazove koji zahtijevaju odgovore i rješenja primjerena suvremenom kontekstu vremena u kome živimo.

Ključne riječi: dostojanstvo, čast, ugled, povreda časti i ugleda, građanskopravna zaštita, novčana satisfakcija, Europski sud, Europska konvencija

1. Uvod

Pravo na čast i ugled je jedno od osobnih ili ličnih, neimovinskih prava koje ima svoje specifičnosti u pogledu svojih objekata, ali i u pogledu eventualne veze koju može ostvarivati sa pravom na privatnost. Čast i ugled (engl. *honor and reputation*; njem. *Ehre und Ansehen*; franc. *honneur et réputation*) su nematerijalne

vrijednosti svojstvene svakoj fizičkoj i pravnoj osobe.¹ To su osobna dobra usko povezana sa osobnošću, ali se mogu ostvariti i *post mortem*.² Prava ličnosti su građanskopravne naravi pa je takvo i pravo na čast i ugled. Prava ličnosti su subjektivna neimovinska prava koja pravni poredak priznaje nekoj osobi povodom njezinih osobnih, neimovinskih dobara, čija povreda ugrožava samu bit čovjekova postojanja.³ Njihove osnovne karakteristike su da se stječu rođenjem, prestaju smrću, odnosno proglašenjem nestale osobe za umrlu, djeluju apsolutno, neprenosiva su i vrijednost im se ne može izraziti u novcu. Čl. 200. Zakona o obveznim odnosima Bosne i Hercegovine⁴ kaže da će sud, ako okolnosti slučaja a osobito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdavaju, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, odnosno satisfakciju za povredu prava na čast i ugled.

U radu će biti više riječi o teorijskim i praktičnim dilemama kroz analizu sadržaja prava na čast i ugled, subjekte i objekte ovoga prava, kao i kroz sredstva za otklanjanje protupravnog napada na ovo pravo. Kod fizičkih osoba kao subjakata prava na čast i ugled se poseban osvrt daje na osobe sa duševnim smetnjama, sudionike u kaznenom postupku i osuđenike te umrle osobe. Pravne pak osobe nemaju ljudsko dostojanstvo jer nisu ljudi, ali imaju društveni ugled (dobar glas, engl. *goodwill*) zbog čega im pripadaju sve koristi koje od toga proizilaze. No, sporno je pitanje časti pravne osobe kao njenog titulara. Razvoj novih informacionih tehnologija aktualizira pitanje i položaj prava na čast i ugled, postavljajući nova pitanja te stavljajući sviju pred izazove koji zahtijevaju nove odgovore i rješenja.

2. Pojam i sadržaj prava na čast i ugled

Pravo na čast i ugled obuhvaća potpunu privatnu vlast glede vlastitog dostojanstva, časti i ugleda, uključujući i ovlast da se svakoga isključi od protupravnih zahvata u ta svoja dobra.⁵ S građanskopravnog stajališta postoji predmnjeva savjesnosti, odnosno poštenja osobe, a sa kaznenopravnog stajališta predmnjeva nevinosti osobe na koju se može pozivati sve dok se ne utvrdi suprotno.⁶ Fizička osoba je ovlaštena pozivati se na svoje ljudsko dostojanstvo, stvarnu, odnosno predmnjevanju čast te svoj ugled u društvenim odnosima. Pravo

1 Pezo, V. (gl. ur.), *Odrednica: čast i ugled*, Pravni leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007., str. 177.

2 V. Gliha, I., *Personal rights u: Blanpain, R. (ur.), International Encyclopaedia of Laws, Kluwer Law International, Family and Succession Law-Suppl. 27/05.*, str. 91.

3 Milas Klarić, I., *Pravni status skrbnika kao jamstvo zaštite ljudskih prava odraslih*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 11.-13.

4 Zakon o obveznim odnosima, Službeni list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89, i 57/89, Službeni list R BiH, br. 2/92, 13/93, Službene novine Federacije BiH br. 29/03, 42/11, Službeni glasnik Republike Srpske br. 17/93, 3/96, 39/03, 74/04., dalje: ZOO.

5 Gavella, N., *Osobna prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2000., str. 173.

6 *Ibid.*, str. 180.

na ljudsko dostojanstvo je osobno pravo čovjeka da bude uvažan kao subjekt, a ne upotrijebljen kao objekt, kao sredstvo za ostvarivanje tuđih ciljeva.⁷ Nijedna osoba ne može dati valjano dopuštenje drugome za negiranje njenog ljudskog dostojanstva.⁸ Po prirodi stvari, pravna osoba se ne može pozivati na dostojanstvo, ali se može pozivati na ugled, dok je čast sporna.⁹

Nisu protupravna ona zadiranja u nečiju čast i/ili ugled koja su poduzeta uz valjani pristanak njihovih nositelja. Uz ispunjenje određenih pretpostavki neće biti protupravna zadiranja u čast i ugled koja su poduzeta u nužnoj obrani, u stanju nužde i u obavljanju službene dužnosti. Prilikom ocjene protupravnosti suvremeni pravni poretki uzimaju u obzir i tzv. socijalnu adekvatnost, pri čemu se primjenjuje metoda odmjerenja interesa.¹⁰ Prema teoriji socijalne adekvatnosti svatko je dužan trpjeti one tuđe zahvate u vlastita osobna dobra koji su društveno adekvatni sa stajališta zajedničkog življenja u društvu te propuštati izvršavanje svojih prava ličnosti u onom smjeru u kojem bi to bilo neadekvatno s tog istog stajališta.¹¹ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹² pruža zaštitu pravu na čast i ugled, kao posebnom slučaju prava na privatnost, koji je zaštićen člankom 8. Europske konvencije. U st. 1. čl. 8. Europske konvencije stoji da svatko ima pravo na poštovanje svog privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja. U st. 2. se dodaje kako se javna vlast neće miješati u ovo pravo, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, gospodarske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.

Europski sud za ljudska prava sa sjedištem u Strasbourgu¹³ je svojim presudama ukazao na to da je čl. 8. Europske konvencije primjenjiv na zaštitu ugleda osobe,¹⁴ istakavši da ugled predstavlja dio osobnog identiteta i psihičke cjelovitosti koja obvezuje domaće sudove zaštititi ga, čak i onda kada je kritika

7 Rašović, Z. P., Građansko pravo, Pravni fakultet u Podgorici, Podgorica, 2006., str. 168.

8 Gavella, N., *op. cit.*, str. 181.

9 *Ibid.*

10 *Ibid.*, str. 182.

11 *Ibid.*, str. 42.-43.

12 Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, usvojena je u Rimu 4. 11. 1950. Nakon što je postala članicom Vijeća Europe, Bosna i Hercegovina se obvezala potpisati ju i ratificirati u prvoj godini nakon prijama, što je i učinila 12.7. 2002. Time je preuzela obvezu uskladiti svoje zakonodavstvo s njenim odredbama. Dalje: Europska konvencija.

13 Europski sud za ljudska prava sa sjedištem u Strasbourgu, dalje: Europski sud, više o Europskom sudu v. Jurić, A., Specifičnosti shvaćanja prava na nepovredivost doma u praksi Europskog suda za ljudska prava, Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, br. 10/12, str. 365.-368.

14 V. *Case of Pfeifer v. Austria*, Application no. 12556/03, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83294>, 3.11.2021.

izrečena u kontekstu javne rasprave.¹⁵ Istakao je da se mora uspostaviti ravnoteža između prava na poštovanje privatnog života i prava na slobodu izražavanja, zajamčenog članom 10. Europske konvencije.¹⁶ Da bi se mogao primjeniti čl. 8. Europske konvencije, napad na pravo na ugled osobe mora postići određenu razinu ozbiljnosti i to na način kojim se dovodi u pitanje osobno uživanje prava na poštovanje privatnog života.¹⁷ Kada je riječ o internetu, Europski sud je istakao važnost testa razine ozbiljnosti.¹⁸ Naime, mnogi korisnici interneta svakodnevno objavljuju komentare na internetu, na način koji bi se mogao smatrati uvredljivim ili čak klevetničkim. Međutim, veća je vjerojatnost da je većina komentara previše trivijalna da bi mogla nanijeti značajnu štetu ugledu neke osobe. Tako, nakon što je podnositelj zahtjeva prigovorio da je njegovom ugledu nanesena šteta zbog komentara na blogu, Europski sud je bio sklon složiti se s nacionalnim sudovima da, iako je većina komentara nesumnjivo bila uvredljiva, oni su bili tek nešto ozbiljniji od „vulgarnog vrijeđanja“ kakvo nije neobično u komunikaciji na mnogim internetskim portalima. Osim toga, mnogi komentari kojima je prigovoreno, a koji su sadržavali konkretnije i potencijalno štetne navode bi, u kontekstu u kojem su napisani, čitatelji vjerojatno shvatili kao nagađanja koja se ne bi trebala shvaćati ozbiljno. U pogledu komentara trećih strana na blogu, Europski sud je naglasio da čl. 8. Europske konvencije obuhvaća pozitivnu obvezu država ugovornica osigurati učinkovitu zaštitu prava na poštovanje ugleda osobama u njihovoj nadležnosti.¹⁹

3. Subjekti prava na čast i ugled

Budući da čast i ugled, kao opće vrijednosti, pripadaju svima, napadnuti mogu biti i djeca, duševno bolesne osobe, umrle osobe te pravne osobe i društvene zajednice (država).²⁰ Subjekti prava na čast i ugled su sve fizičke osobe, pri čemu sve fizičke osobe imaju jednako ljudsko dostojanstvo, dok im se čast i ugled

15 V. *Affaire Petruș c. Roumanie*, *Requête no. 78060/01*, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22item-id%22:%5B%22001-88963%22%5D%7D>, 5.11.2021.

16 V. i *Case of Axel Springer AG v. Germany*, *Application no. 39954/08*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109034>, 30.9.2021; *Case of Chauvy and others v. France*, *Application no. 64915/01*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61861>, 30.9.2021.

17 V. *Case of BÉDAT v. Switzerland*, *Application no. 56925/08*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898>, 4.11.2021.; *Case of Medžilis Islamske Zajednice Brčko and Others v. Bosnia and Herzegovina*, *Application no. 17224/11*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175180>, 4.11.2021.; *Case of Axel Springer AG v. Germany*, *Application no. 39954/08*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109034>, 5.11.2021.

18 V. *Case of Payam Tamiz v. the United Kingdom*, *Application no. 3877/14*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178106>, 7.11.2021.

19 V. *Case of Rolf Anders Daniel Pihl v. Sweden*, *Application no. 74742/14*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172145>, 8.11.2021.

20 Pezo, V. (gl.ur.), *op.cit.*, str. 177.

mogu razlikovati.²¹ Pravne osobe su izjednačene sa fizičkim osobama, u smislu da mogu biti nositelji prava na čast i ugled kao i fizičke osobe, ali nemaju ljudsko dostojanstvo jer nisu ljudska bića. Za razliku od suvremenih pravnih poredaka koji ne poznaju osobe kojima bi se ovo pravo institucionalno uskratilo, rimsko pravo je poznavalo nepovoljan status tzv. infamna. *Infamija*²² *immediata* bi nastala samim time što bi osoba živjela nečasnim životom. To se odnosilo na prostituciju, dvoženstvo i dvostruke zaruke, stečaj, nečasni otpust iz vojske, ako se osoba bavila glumačkim i gladijatorskim pozivom i sl. te na osude za teška djela koja se gone po službenoj dužnosti, na nečasne delikte poput krađe, prijavare i sl., na nasilna oduzimanja tuđe stvari, namjernu povredu tuđe osobe.²³ Dakle, infamija je pogađala ne samo određena zanimanja i ponašanja (glumci, prostitutke, bigamisti, prezaduženi i sl.), nego i one koji su zlorabili odnos posebnog povjerenja (npr. iz skrbništva) te osuđene za kaznena djela (npr. krađu). Pritom se smanjivala pravna i poslovna sposobnost, koja se ogledala u gubitku glasačkog prava i prava sudjelovanja u sudskom postupku, nemogućnosti zaključenja braka s osobom iz višeg društvenog sloja, bezvrijednosti ili smanjenoj vrijednosti svjedočkog iskaza i sl. Srednjovjekovlje je, donekle, izmijenilo pretpostavke infamije (npr. pogađala je i zelenaše), kao i njezine posljedice (postojala je npr. nemogućnost sastavljanja valjane oporuke). Suvremeno pravo je napustilo koncept infamije.²⁴ Danas, premda su sve osobe jednake pred zakonom, po pitanju prava na čast i ugled, ne može se govoriti o jednakosti. Svaka osoba ima svoje stvarne, ili barem predmnjevene, vrijednosti i zasluge o kojima ovisi njena čast.²⁵ Zadiranjem u ugled neke osobe može se utjecati na njene društvene odnose poput obiteljskih, imovinskih (utjecaj na kreditnu sposobnost i sl.).²⁶

4.1. Fizičke osobe kao subjekti prava na čast i ugled

Subjekti prava na čast i ugled su prvenstveno fizičke osobe, bez obzira na starosnu dob, spol, eventualne psihofizičke smetnje itd.²⁷ Poseban osvrt će se dati na osobe s duševnim smetnjama, sudionike u kaznenom postupku, osuđenike te umrle osobe. Sve fizičke osobe imaju jednako ljudsko dostojanstvo, ali čast i ugled se mogu razlikovati.

21 Gavella, N., *op. cit.*, str. 176.

22 Infamija od latinske riječi *infamia* (*infamis* – sramotan, ozloglašen, na zlu glasu), podlost, besramnost, nečasno djelo, nečasnost, sramota, nepoštenje, gadost, gnusnost, ljaga, niskost, prljavost u postupcima, poročnost, bestidnost prema Klaić, B., Rječnik stranih riječi, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 586.

23 Gavella, N., *op. cit.*, str. 176., bilješka 436.

24 Pezo, V. (gl. ur.), Odrednica: infamija, *op. cit.*, str. 444.

25 Gavella, N., *op. cit.*, str. 175.

26 *Ibid.*

27 Rašović, Z. P., *op. cit.*, str. 168.

4.1.1. Osobe s duševnim smetnjama kao subjekti prava na čast i ugled

Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom (2008)²⁸ je jedan od najvažnijih međunarodnih instrumenata za zaštitu prava osoba s invaliditetom, što uključuje i mentalni invaliditet. Neprijeporna je važnost poštovanja dostojanstva osobe s duševnim smetnjama,²⁹ kao i uvažavanje njenog najboljeg interesa, kao najvažnijeg kriterija u odlučivanju o pitanjima koja se nje tiču. Čl. 5. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama FBiH naglašava da se njihovo dostojanstvo mora štititi u svim okolnostima, da imaju pravo na zaštitu od bilo kakvog oblika zlostavljanja i ponižavajućeg postupanja te da ne smiju biti dovedene u neravnopravan položaj u odnosu na druge fizičke osobe. Isto je definirano i čl. 4. st. 4.-5. Zakona o zaštiti lica sa mentalnim poremećajima BD BiH. Čl. 4. Zakona o zaštiti mentalnog zdravlja RS kaže da se načelo zaštite dostojanstva ostvaruje kroz pravo na humani tretman građanina u zaštiti mentalnog zdravlja, uz puno poštovanje ljudskog dostojanstva te fizičkog i duhovnog integriteta.

Zdravstveni djelatnici u obavljanju svojih dužnosti trebaju, što je moguće manje, ograničavati njihove slobode i prava te im, što je moguće manje, uzrokovati fizičke i psihičke neugodnosti. Komisije za zaštitu osoba sa duševnim smetnjama imaju zadatak, između ostalog, pratiti poštivanje ljudskih prava i sloboda i dostojanstva osoba sa duševnim smetnjama sukladno čl. 52d Zakona o duševnim

28 Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol uz Konvenciju stupili su na snagu 3.5.2008. Više o tome: Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom i propisi Bosne i Hercegovine, <http://www.untz.ba/uploads/file/centri/centar%20za%20podrsku%20studentima/akti/Konvencija%20ujedinjenih%20nacija%20o%20pravima%20osoba%20s%20invaliditetom%20i%20propisi%20Bosne%20i%20Hercegovine.pdf>,

15.9.2021. Svrha ove Konvencije je unaprjeđenje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba s invaliditetom, uključujući i mentalni invaliditet te unaprjeđenje poštivanja njihovog urođenog dostojanstva. Ona, između ostalog, doprinosi da osobe s mentalnim invaliditetom budu "subjekti" koji imaju prava i koji su u stanju tražiti zaštitu tih prava, slobodno odlučivati o svom životu i biti aktivni članovi društva.

29 Prema čl. 3. t. 1. Zakona o duševnim smetnjama FBiH (Službene novine FBiH, br. 37/01, 40/02, 52/11 i 14/13) osoba sa duševnim smetnjama je duševno bolesna osoba, osoba sa duševnim poremećajem, nedovoljno duševno razvijena osoba, ovisnik o alkoholu ili drogama ili osoba sa drugim duševnim smetnjama. U t. 2. istog članka se osoba sa težim duševnim smetnjama definira kao osoba koja nije u mogućnosti shvatiti značenje svog postupanja ili ne može vladati svojom voljom ili su te mogućnosti smanjene, u tolikoj mjeri, da je neophodna psihijatrijska pomoć. Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja RS (Službeni glasnik RS, br. 67/20) u svom čl. 9. navodi da je mentalno zdravlje stanje psihičkog blagostanja u kojem osoba ostvaruje svoj potencijal, može se nositi sa stresorima svakodnevnog života, radi produktivno i plodno te pridonosi svojoj društvenoj sredini. Smetnju u mentalnom zdravlju se naziva mentalnozdravstvenim problemom. Mentalni poremećaj se definira kao razvijeno, klinički ispoljeno i dijagnosticirano psihijatrijsko oboljenje koje, u različitoj mjeri, interferira sa kognitivnim, emocionalnim ili socijalnim sposobnostima neke osobe i u različitom stupnju ometa ili utječe na svakodnevno funkcioniranje. Osobe sa smetnjama u mentalnom zdravlju su osobe koje imaju mentalni problem, mentalni poremećaj, poremećaj i/ili oštećeno funkcioniranje povezano sa distresom, simptomima ili klinički izraženim mentalnim poremećajem. Zakon o zaštiti lica s mentalnim poremećajima BD BiH (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 12/2006) u svom čl. 3. t. 1. osobu s mentalnim poremećajem definira kao osobu koja ostvaruje mentalno – zdravstvenu zaštitu zbog mentalnih poremećaja ili bolesti.

smetnjama FBiH³⁰ te čl. 38c Zakona o zaštiti lica s mentalnim poremećajima BD BiH. Čl. 27. Zakona o zaštiti mentalnog zdravlja RS ističe da Komisija za zaštitu prava osoba sa smetnjama u mentalnom zdravlju u sprovođenju medicinske intervencije obavlja zadatke kojima se osigurava zaštita prava osoba sa smetnjama u mentalnom zdravlju kroz usmjeravanje rada i aktivnosti u zaštiti mentalnog zdravlja, koja se zasnivaju na načelima profesionalne etike i deontologije.

4.1.2. Sudionici u kaznenom postupku i osuđenici kao subjekti prava na čast i ugled

Sudionici u kaznenom postupku i osuđenici imaju pravo na čast i ugled, zbog čega se s njima treba postupati čovječno i poštivati njihovo dostojanstvo. Prema čl. 11. st. 2. Zakona o kaznenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine,³¹ sud ne može zasnovati svoju odluku na dokazima pribavljenim povredama ljudskih prava i sloboda propisanih ustavom i međunarodnim ugovorima koje je Bosna i Hercegovina ratificirala. Sukladno čl. 155. st. 1.-2. ZKP FBiH pritvor se izvršava na način da se ne vrijeđa osobu i dostojanstvo pritvorenika. Ovlaštene osobe sudske policije i istražne institucije, pri izvršavanju pritvora, smiju upotrijebiti prinudna sredstva samo u slučajevima određenim zakonom. Dakle, javni tužitelj i druga državna tijela i organizacije prilikom prikupljanja obavijesti i davanja podataka trebaju postupati obzirno, pazeći da ne naškode časti i ugledu osoba na koje se ti podaci odnose. Određivanjem pritvora osobi, ne smiju se vrijeđati njena osoba i dostojanstvo. Prava i slobode pritvorenika mogu biti ograničeni samo u mjeri potrebnoj da se ostvari svrha radi kojeg je određen pritvor, spriječiti bjekstvo pritvorenika, spriječiti počinjenje kaznenog djela i otkloni opasnost po život i zdravlje ljudi. Dakle, prilikom izvršenja kaznenopravnih sankcija počiniteljima kaznenih djela smiju se ograničiti njihova prava i slobode samo u onoj mjeri koja odgovara vrsti kaznenopravne sankcije i njezinoj posebnoj svrsi koju je zakon odredio.

Prema čl. 10 st. 2. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske³² sud ne može zasnovati svoju odluku na dokazima pribavljenim povredama ljudskih prava i sloboda propisanih Ustavom i međunarodnim ugovorima, koje je ratificirala Bosna i Hercegovina, niti na dokazima koji su pribavljeni bitnim povredama ovog

30 U čl. 52a ovog Zakona stoji da se pored komisije iz člana 51. ovog zakona, koja djeluje pri zdravstvenim ustanovama, osniva i Komisija za praćenje zaštite prava osoba sa duševnim smetnjama FBiH. Ova komisija je stručno i nezavisno savjetodavno tijelo Federalnog ministarstva zdravstva koje prati provođenje zaštite prava osoba sa duševnim smetnjama u zdravstvenim ustanovama primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite. Ta komisija prati i zaštitu prava osoba sa duševnim smetnjama smještenih u ustanovama socijalne zaštite, osnovanim u skladu sa Zakonom o preuzimanju prava i obaveza osnivača nad ustanovama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 31/08 i 27/12).

31 Zakon o kaznenom postupku FBiH, Službene novine FBiH, br. 35/03, 56/03- ispr., 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 i 74/20, dalje: ZKP FBiH.

32 Zakon o krivičnom postupku RS, Službeni glasnik RS, 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21., dalje: ZKP RS.

zakona. Isto je i u čl. 10 Zakona o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.³³ U čl. 282. st. 1.-2. ZKP RS stoji da će sudac, odnosno predsjednik vijeća zaštititi svjedoka, između ostalog, i od vrijeđanja na način da će upozoriti ili novčano kazniti svakog sudionika u postupku ili bilo koju drugu osobu koja vrijeđa svjedoka pred sudom. Isto je i u čl. 267 ZKP BD BiH. Naime, čl. 267. st. 3-4 ZKP BD kaže da u slučaju ozbiljne prijetnje svjedoku, sudac, odnosno predsjednik vijeća će obavijestiti tužitelja radi poduzimanja kaznenog gonjenja. Na prijedlog stranke ili odvjetnika, sudac, odnosno predsjednik vijeća naredit će policijskim tijelima poduzimanje mjera neophodnih za zaštitu svjedoka.

4.1.3. Čast i ugled umrle osobe

U teoriji se postavljaju pitanja poput postoji li pravo na čast i ugled umrle osobe, tko je nositelj tog prava (pokojnik, njegovi nasljednici ili pak članovi pokojnikove obitelji) te kako se to pravo izvršava ako je više nositelja pokojnikova prava na čast i ugled. Ovdje nije riječ je o pravu na čast i ugled umrloga koje bi druge osobe izvršavale umjesto umrloga. Riječ je o pravu tih osoba na duševni integritet, što uključuje njihov osjećaj pijeteta za umrlu osobu.³⁴ Pijetet³⁵ inače označava “duboko poštovanje prema kome ili prema čemu, ali obično prema mrtvim osobama.”³⁶ Za neke fizičke osobe, poput jednomjesečne bebe, ne može se reći da imaju pravo na pijetet kao elemenat prava na duševni integritet.³⁷ Budući da se radi o subjektivnom pravu žive osobe, potencijalno mogu konkurirati sva moguća sredstva pravne zaštite pa tako i pravo na naknadu nematerijalne štete.³⁸ Povrede pokojnikove uspomene uzrokuju duševne boli, zbog čega je posve prirodno zaštititi istu, kao najveću dragocjenost, i to dominantno građanskopravnim sredstvima.³⁹

Zanimljivo je da se poznati njemački filozof Immanuel Kant, na poseban način, zauzimao za postmortalnu zaštitu ličnosti u svojim pravnim spisima, naglašavajući obvezu nadživjelih štititi uspomenu na umrle i to ne samo kao obvezu prema njima nego i kao obvezu prema sebi. Tvrdio je da za svojstvo tužitelja nije potrebno dokazivati postojanje bilo kakve osobne štete “jer jedna

33 Zakon o krivičnom postupku BD BiH, Službeni glasnik BD BiH, br. 34/13-pročišćen tekst, 27/14, 3/19, 16/20., dalje: ZKP BD BiH.

34 Gavella, N., *op. cit.*, str. 178.

35 Više o pravu na pijetet v. Jurić, A., Pravo na duševni integritet u kontekstu građanskopravne zaštite, Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, br. 17/19, str. 262.-264.

36 Anić, V.; Goldstein, I., Rječnik stranih riječi, Novi Liber, Zagreb, 1999., str. 990.

37 Druga dva elementa prava na duševni integritet su pravo na slobodu volje i prava koja nastaju usljed smrti ili teškog invaliditeta bliske osobe. V. Rašović, Z P., *op. cit.*, str. 178.

38 Dropulić, J., Pravo na privatni život i duševni integritet, Vizura, Zagreb, 2002., str. 250.-253.

39 Javnopravna zaštita vjerojatno bi se odnosila na uži krug ljudi, tzv. istaknutih ličnosti. Međutim, i u tom slučaju ona bi usporavala i otežavala argumentirano povijesno vrednovanje tih osoba i njihovih postupaka, što je u suprotnosti s javnim karakterom njihovog djelovanja. Izvor: Dropulić, J., *op. cit.*, str. 254., bilješka 581.

nedokazana optužba, u perspektivi, izvirgava potencijalnoj opasnosti i druge, da im se u slučaju smrti dogodi ista stvar”⁴⁰.

4.2. Pravne osobe kao subjekti prava na čast i ugled

Pravne osobe nemaju ljudsko dostojanstvo jer nisu ljudi, ali su ljudske tvorevine nastale na temelju prava fizičkih osoba da se udružuju (korporacije), odnosno da raspolažu svojom imovinom (zaklade).⁴¹ Imaju društveni ugled, zbog čega im pripadaju sve koristi koje od toga proizilaze. Riječ je o predodžbi koja je u javnosti stvorena o djelatnosti pravne osobe (primjerice kakvoći njezinih proizvoda ili usluga).⁴² Do povrede ugleda može doći ako npr. banka odbije isplatiti ček premda postoji bankovno pokriće. Remitent i poslovni partneri trasanta čeka mogu pomisliti da je isplata čeka odbijena zbog nepostojanja pokrića, što negativno utječe na poslovni ugled trasanta.⁴³ Međutim, neki autori smatraju da je sporno imaju li pravne osobe čast.⁴⁴

Pravnoj osobi se priznaje da ima ugled, ali se primjenjuje subjektivna koncepcija nematerijalne štete, prema kojoj se vidovi nematerijalne štete ispoljavaju kroz psihičke doživljaje (strah, fizička bol ili duševne patnje) te su zbog toga svojstveni isključivo fizičkim osobama.⁴⁵ Pravna osoba nije osoba koja bi mogla imati osjećaje, zbog čega ne može tražiti novčanu satisfakciju u slučaju, primjerice, povrede poslovnog ugleda.⁴⁶ Francuska pravna teorija pravi razliku između materijalnih i moralnih sastojaka imovine fizičkih i pravnih osoba. Moralna imovina ima svoju društvenu i afektivnu stranu. Društvenu stranu čine čast, ugled, poštovanje i sl., dok afektivnu čine moralni i religijski osjećaji i uvjerenja. Pravna osoba može pretrpjeti nematerijalnu štetu povredom društvene strane moralne imovine te zahtijevati kako nenovčani oblik popravljjanja štete (objava sudske odluke, ispravka i sl.), tako i novčani.⁴⁷ Shvaćanja Europskog suda ukazuju na

40 *Ibid.*, str. 244.

41 Gavella, N., *op. cit.*, str. 175., bilješka br. 435.

42 Crnić, I., Povreda prava osobnosti pravne osobe na ugled, dobar glas, čast, ime odnosno tvrtku, u: Grubić V. (ur.), *Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti*, Narodne novine, Zagreb, 2006., str. 241., bilješka br. 11., dalje: Crnić, I., *Povreda prava osobnosti...*

43 Vrhovšek, M.; Kozar, V., *Nematerijalna šteta zbog narušavanja ugleda pravnog lica*, Pravna riječ, časopis za pravnu teoriju i praksu, Udruženje pravnika Republike Srpske, Banja Luka, br. 20/09., str. 58.

44 Gavella, N., *Osobna prava*, Zagreb, 2000., str. 181.

45 Vrhovšek, M.; Kozar, V., *Nematerijalna šteta zbog narušavanja ugleda pravnog lica*, Pravna riječ, Banja Luka, 2009., str. 55.

46 Sudska praksa je odredbu čl. 200. ZOO-a interpretirala tako da se novčana satisfakcija može dosuditi samo fizičkoj osobi, a da pravna osoba, čak i kada joj je povrijeđen poslovni ugled, zbog svoje prirode ne može trpjeti boli i strah. Izvor: Klarić, P., *Neimovinska šteta pravne osobe u: Grubić, V. (ur.), Naknada štete u primjeni novog Zakona o obveznim odnosima*, Zagreb, 2005., str. 54.

47 Mazeaud, H. L.J.; Chabas, F., *Leçon de droit civil, t. II, vol. I, Obligations, theorie generale*, Paris, 1991., str. 405. prema Vrhovšek, M.; Kozar, V., *op.cit.*, str. 57.

to da treba regulirati pravo na naknadu nematerijalne štete zbog povrede prava na ugled pravne osobe, što su ispoštovale neke od zemalja regiona (Republika Hrvatska i Republika Slovenija) jer su u svojim propisima obveznopravne prirode unijele izmjene koje doprinose harmonizaciji domaćeg prava sa pravom Europske unije.⁴⁸

5. Objekti prava na čast i ugled

U objekte prava na čast i ugled spadaju: ljudsko dostojanstvo, čast i ugled. Dostojanstvo, čast i ugled jesu različita osobna dobra, ali se, u praktičnom pogledu, teško mogu odvojeno tretirati.⁴⁹ Ljudsko dostojanstvo znači biti tretiran kao čovjek, a ne kao stvar ili sredstvo. Svaka fizička osoba je ljudsko biće te stoga ima i ljudsko dostojanstvo. Pritom nisu bitne psihičke i fizičke kvalitete neke osobe, što znači da i osoba sa najnegativnijim moralnim i drugim osobinama ima, također, ljudsko dostojanstvo. Fizička osoba nije ovlaštena odreći se ljudskog dostojanstva.⁵⁰ Povreda ljudskog dostojanstva nastaje radnjama kojima se čovjeku odriču kvalitete subjekta, poput napada na čast čovjeka, pozivanja na njegov bojkot, prodaja ljudskog bića itd.⁵¹

Čast je skup nematerijalnih vrijednosti koje su svojstvene svakom ljudskom biću u društvenoj zajednici. To mogu biti vrijednosti koje čovjek ima kao pripadnik ljudskog roda (ljudsko dostojanstvo), kao nositelj pozitivnih moralnih vrijednosti (moralna čast), kao pripadnik određenog spola (spolna čast), kao pripadnik određenog naroda (nacionalna čast) itd.⁵² Čast može biti unutarnja i vanjska. Unutarnja čast je vlastiti osjećaj za posjedovanje navedenih vrijednosti, dok vanjska čast predstavlja priznavanje tih vrijednosti od strane društvene okoline.⁵³ Neki čast jednostavno definiraju kao osobni osjećaj vrijednosti. Čast je mišljenje koje određena osoba ima o sebi kao pripadniku ljudskog društva ili uže zajednice čiji vrijednosni sustav prihvaća. Osjećaj gubljenja časti ne mora nastupiti kod osobe i pored osude šire društvene zajednice, ako je podržana od strane grupe ljudi kojoj ta osoba pripada i kojoj odobrava određeno ponašanje. Također i suprotno tome, kada osoba prihvaća vrijednosti šire društvene zajednice

48 Tako u predmetu UMD v. Ukraina, zahtjev br. 72713/01 od 29.3.2005. podnositelj zahtjeva je pravna osoba koja je proglašena odgovornom za klevetu pred nacionalnim sudom "uspostavljena je sudska praksa da Sud može dodijeliti naknadu na ime nematerijalne štete pravnoj osobi...i poduzeću dodijelio punu svotu tražene nadoknade na ime nematerijalne štete, 33 000 eura." Izvor: *Ibid.*, str. 60.-61.

49 Gavella, N., *op. cit.*, str. 174.

50 *Ibid.*, str. 175.

51 Rašović, Z. P., *op. cit.*, str. 168.

52 Pezo, V. (gl. ur.), *Odrednica: čast i ugled, op. cit.*, str. 177.

53 *Ibid.*, str. 177.

ne mora imati osjećaj gubljenja časti zbog lošeg mišljenja neke grupe ljudi o njemu.⁵⁴

Ugled, dobar glas, reputacija, renome je skup nematerijalnih vrijednosti koje osoba stječe svojim ponašanjem i radom u društvenoj zajednici (u profesiji, u djelatnosti, društvenom angažmanu).⁵⁵ Ugled je slika koja o nekoj osobi i njezinim moralnim i drugim kvalitetama postoji u društvu, s tim da postoji presumpcija o postojanju ugleda. Ona može odražavati ili ne odražavati stvarnost, odnosno može biti ispravna i pogrešna. Ugled se može različito tumačiti i vrednovati od strane različitih društvenih grupa.⁵⁶

6. Povrede objekata prava na čast i ugled

Općenito, radnje koje su umjerene na uskraćivanje časti i ugleda su: omalovažavanje, izrugivanje, prijezir, ismijavanje, ponižavanje, nepoštovanje, ocrnjivanje, oštećivanje ugleda i moralne reputacije i sl. Povrede mogu biti učinjene: riječju (izrečenom, napisanom) ako je uvredljivog ili klevetničkog sadržaja i djelima (uvredljivim gestama, udarcima itd.). Povreda časti može nastati u slučajevima kada je navedena činjenica neistinita ili kada je ova istinita, pod uvjetom da je zabranjeno iznošenje takvih činjenica. Čast i ugled se najčešće povređuju uvredom ili klevetom.⁵⁷ Uvreda predstavlja izražavanje omalovažavanja drugog, odnosno nepoštivanje tuđe časti, dostojanstva i ugleda. Odnosi se na priopćavanje istinite i uvjerljive tvrdnje i vrijednosnih sudova, koji inače ne podliježu ocjeni istinitosti.⁵⁸ Uvreda može biti učinjena riječima, djelom i znakovima. Nepristojno ponašanje ne znači uvijek uvredu, nego je za njen nastanak potrebna gruba nepristojnost i /ili primitivizam.⁵⁹ Kleveta predstavlja iznošenje ili prenošenje o drugome nečega neistinitog, što može škoditi njegovoj

54 Rašović, Z. P., *op. cit.*, str. 168.

55 Pezo, V. (gl. ur.), *Odrednica: čast i ugled, op. cit.*, str. 177.

56 Rašović, Z. P., *op. cit.*, 168.

57 Što se tiče klevete, tretirana je kao kažnjivo djelo od strane prvih antičkih država. Smrtna kazna za klevetnika se spominje i u Hamurabijevom zakoniku, dok se u prvoj fazi razvoja rimskog carstva klevetnike teško fizički kažnjavalo. U rimskom pravu je kasnije ustanovljen poseban delikt *iniuria* (napad na čast i ugled rimskog građanina) koji je mogao koristiti posebnu tužbu *actio iniuriam* kojom se tražila novčana satisfakcija za nanesenu povredu. U srednjem vijeku Crkva je klevetu najčešće sankcionirala kroz priznanje neosnovanosti tvrdnje u nazočnosti svećenika te uz ispriku oklevetanom. Postojao je i običaj da se čast i ugled brane u dvobojima. Francuska i Italija su imale formalne kodifikacije i upute koje su regulirale pravila dvoboja. O tome: Čolaković, M.; Bubalo, L., *Građanskopravna odgovornost za klevetu u sudskoj praksi Bosne i Hercegovine*, Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, br. 12/14, str. 353.-354.

58 Rašović, Z. P., *op. cit.*, str. 169.

59 Crnić, I., *Povreda prava osobnosti...*, str. 241.

časti i ugledu u njegovom poslovnom okruženju.^{60 61} Može biti učinjena izravnom izjavom, ali i insinuacijom.⁶² Iznošenje ili prenošenje neistinitih navoda može se odnositi na znanje, sposobnost, prošlost ili nešto drugo vezano za oštećenog, pod uvjetom da štetnik zna ili mora znati da je riječ o neistini.⁶³ Nema protupravnosti ako postoji pristanak, u nužnoj obrani, u stanju nužde i u obavljanju službene dužnosti. Što se tiče pravne osobe, može doći do povrede prava ličnosti na ugled, dobar glas, čast, ime, odnosno tvrtku.⁶⁴

Posebnu težinu imaju povrede prava na čast i ugled koje su počinjene određenim objavama u medijima. Sloboda izražavanja je jako važna, ali ona nije apsolutna vrednota. Svaka sloboda implicira određene dužnosti i odgovornosti. "Sloboda izražavanja često se zloupotrebljava te ponekad degenerira u razuzdanost. Riječ je o zlu koje je nedjeljivo od dobra s kojim je udruženo."^{65, 66} Nažalost, u medijima objavljivanje neistina djeluje po zakonu spojenih posuda, odnosno objavljenu laž u jednom mediju, ostali mediji prenose vrlo brzo, bez ikakve kritičke prosudbe i provjere istinitosti ili na njoj grade zaključke i komentare uzimajući je kao istinitu.⁶⁷ Devetnaesto i dvadeseto stoljeće obilježeno je borbom da se medijima

60 *Ibid.*

61 Čl. 4. (d) Zakona o zaštiti od klevete FBiH (Službene novine FBiH, 19/03, 73/05, dalje: ZZK FBiH) te Zakon o zaštiti od klevete BD BiH (Službene novine BD BiH br. 14/03, dalje: ZZK BD BiH) definira klevetu kao radnju nanošenja štete ugledu fizičke ili pravne osobe iznošenjem ili pronošanjem izražavanja neistinitih činjenica te fizičke ili pravne osobe trećoj osobi. Čl. 5 st. 1. Zakona o zaštiti od klevete RS (Službeni glasnik RS, br. 37/1, dalje: ZZK RS) pak sadržaj klevete određuje kroz odgovornost za klevetu na način da se njome označava prouzrokovanje štete ugledu fizičke ili pravne osobe iznošenjem ili pronošanjem izražavanja nečeg neistinitog, identifikacijom te osobe trećoj osobi.

62 Crnić, I., Povreda prava osobnosti..., str. 241.

63 Bešliagić, J.; Mujkić, A., Odgovornost štetnika i pravne posljedice osude za klevetu prema relevantnom zakonodavstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine, Godišnjak Pravnog fakulteta, Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru, Pravni fakultet, br. 4/20., str. 276.

64 Crnić, I., Povreda prava osobnosti..., str. 246.-247.

65 Alaburić, V., Povreda prava osobnosti informacijama u medijima u: Grubić, V. (ur.), Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti, Narodne novine, Zagreb, 2006., str. 13., bilješka br. 30. Američki autori su davne 1890. godine zapisali: "Tisak u svim smjerovima prekoračuje jasne granice pristojnosti i uljudnosti. Glasine nisu više razonoda besposlenih i zlih, već su postali djelatnost praćena industrijom kao i drskošću". Warren, S. S.; Brandeis, D. L., *The Right to Privacy*, *Harvard Law Review*, Vol. 4, No. 5 December 1890., str. 196. prema Pichler, D., Problematika opsega naknade neimovinske štete zbog povrede poslovnog ugleda pravne osobe javnog prava, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, Veleučilište u Šibeniku, Šibenik, br. 3-4/15., str. 14, bilješka br.30.

66 Poznati hrvatski novinar i pisac Ante Gavranović je duhovito zapazio da u medijima, okrenutima podivljaloj komercijalizaciji umjesto donedavnih tri E (ekonomija, edukacija i etika), sve više prevladavaju tri S (skandal, seks i sport). Izvor: Crnić, I., Povreda prava osobnosti... str. 245., bilješka br. 11.

67 Skoko, B; Bajs, D., Objavljivanje neistina i manipuliranje činjenicama u hrvatskim medijima i mogućnost zaštite privatnosti časti i ugleda, Politička misao: časopis za politologiju, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, br. 1/07, str. 97., bilješka br. 15.

osigura sloboda izvješćivanja, dok je dvadeset prvo stoljeće obilježeno borbom s medijima da se stečenom slobodom koriste odgovorno, u smislu činjenične utemeljenosti te prethodne provjere svega.^{68, 69}

7. Sredstva za otklanjanje protupravne povrede prava na čast i ugled

Zaštita se ostvaruje putem suda (odnosno druge nadležne vlasti) kao građanskopravna i kaznenopravna. Obično se kod uvrede i klevete pruža kaznenopravna zaštita, na način da se pokreće postupak privatnom tužbom kaznenom sudu. Međutim, Bosna i Hercegovina je odgovornost za klevetu smjestila u područje građanskog prava.⁷⁰ Zakoni o zaštiti od klevete štite samo ugled, a ne i čast oštećene osobe niti je štite od uvreda, što je ostalo u domeni zaštite ZOO-a.⁷¹ U područje građanskopravne odgovornosti za štetu nastalu ugledu fizičke i pravne osobe iznošenjem ili pronošenjem nečeg neistinitog uvedena su nova, posebna pravila odgovornosti kojima su se nastojala postaviti prihvatljiva ograničenja pravu na slobodu izražavanja.⁷² Neka od tih pravila se odnose i na izuzetke od odgovornosti za klevetu. No, ona su dosta neodređena i široko postavljena, ostavljajući tako prostor za njihovo široko tumačenje, rezultat čega je neujednačena sudska praksa i često utvrđivanje povreda prava na čast i ugled, odnosno prava na slobodu izražavanja.⁷³ Jedna od dilema se odnosi i na pravilno tumačenje izuzetaka od odgovornosti za klevetu.

Sukladno čl. 6. st. 2. ZZK FBiH i čl. 6. st. 2. ZZK BD BiH svaka osoba je odgovorna za štetu koju je prouzrokovana klevetom, s tim da se posebno određuje odgovornost autora, urednika, izdavača i osobe koja je, na drugi način, vršila

68 Crnić, I., Povreda prava osobnosti..., str. 244.

69 Korištenje činjenica ne smije prijeći u vrijeđanje i ponižavanje. Kritika može biti oštra, teška, sarkastična, ali ne i uvredljiva u smislu difamiranja. Izvor: Crnić, I., Povreda prava osobnosti, str. 248.

70 Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu je 30.7.1999. godine donio Odluku o rekonstruiranju sustava javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini i o slobodi informiranja i ukidanju kaznenih sankcija za uvredu i klevetu, sa obrazloženjem da je postojanje i primjena odredaba o kaznenom progonu za kaznena djela uvrede i klevete imalo obeshrabrujući utjecaj na novinarske slobode. Naloženo je entitetima da usvoje neophodne zakone kako bi u građanskom postupku uspostavili pravne lijekove za klevetu, uvredu i verbalnu uvredu, sukladno Europskoj konvenciji. Što se tiče građanskopravne zaštite, do tada je građanskopravna odgovornost za povredu prava na čast i ugled proizilazila iz odredaba ZOO-a za koje se smatralo da nisu dovoljni kako bi se zaštitilo pravo na slobodu izražavanja. O tome: Dragičević, F., Izuzeci od građanskopravne odgovornosti za klevetu prema zakonima o zaštiti od klevete u Bosni i Hercegovini, Pravna misao (Sarajevo), br. 1-2/18, str. 64.

71 Dragičević, F., Izuzeci od građanskopravne odgovornosti za klevetu prema zakonima o zaštiti od klevete u Bosni i Hercegovini, Pravna misao, časopis za pravnu teoriju i praksu, Federalno ministarstvo pravde, Zavod za javnu upravu, br. 1-2/18, str. 66.

72 *Ibid.*, str. 62.-63.

73 *Ibid.*

nadzor nad sadržajem tog izražavanja.⁷⁴ Čl. 5. st. 1. ZZK RS sadrži odredbu koja se različito tumači u teoriji i praksi određujući da je za klevetu odgovorna svaka poslovno sposobna osoba (a ne deliktno sposobna kao u prethodna dva zakona) koja prouzrokuje štetu ugledu fizičke ili pravne osobe iznošenjem ili pronošanjem izražavanja nečeg neistinitog, identificirajući tu osobu trećoj osobi, ako je ta osoba prouzrokovala štetu u svojstvu autora, urednika ili izdavača izražavanja, ili u svojstvu osobe koja je na neki drugi način efikasno kontrolirala sadržaj tog izražavanja, kao i pravna osoba koja je objavila izražavanje. Ono što je zajedničko u sva tri spomentu zakona jest da se odgovornost za štetu učinjenu iznošenjem ili pronošanjem neistinitog izražavanja zasniva na krivnji štetnika, odnosno na namjeri ili nepažnji (čl. 6. st. 3. ZZK FBiH i čl. 6. st. 3. ZZK BD te čl. 5. st. 2. ZZK RS).⁷⁵

Tu je i samopomoć (defenzivna tj. nužna obrana) koja se može primjeniti ako su ispunjene pretpostavke za njenu primjenu. U slučaju povrede prava na čast i ugled zaštita se može ostvariti i putem dopuštene samopomoći. Sukladno čl. 162. st. 2. ZOO-a, pod dopuštenom samopomoći podrazumijeva se pravo svake osobe na otklanjanje povrede prava kada neposredno prijeti opasnost, ako je takva zaštita nužna i ako način otklanjanja povrede prava odgovara prilikama u kojima opasnost nastaje. Ako se osoba čije se pravo na čast i ugled povrijeđuje posluži dopuštenom samopomoći kako bi otklonila tu povredu, neće odgovarati za štetu koja je nastala onome koji je ugrozio njezino pravo na čast i ugled (čl. 162. st. 1. ZOO-a). ZOO kroz kvazinegatorski zahtjev, zahtjev za naknadu materijalne štete, zahtjev za naknadu nematerijalne štete te zahtjev zbog stjecanja bez osnove štiti ovo osobno dobro, pod uvjetom da postoji krivnja počinitelja delikta.

7.1. Kvazinegatorijski zahtjev

Čl. 157. st. 1. kaže da svatko ima pravo od suda ili drugog nadležnog tijela zahtijevati da isti naredi prestanak radnje kojom se povređuje njegovo pravo ličnosti. Može tražiti da se naredi prestanak radnje pod prijetnjom plaćanja

⁷⁴ Nabrojane osobe mogu biti tužene pojedinačno, ali i sve zajedno. Mogu biti tužene i osobe koje nisu profesionalni novinari i urednici, ali su autori izjava i govora koji može imati elemente klevete, a koji su preneseni/objavljeni u medijima. Novinar može biti oslobođen odgovornosti kada izvješćuje iz parlamenta, vlade ili suda zbog toga što poslanici, ministri, suci i drugi u tim tijelima uživaju zakonski imunitet koji se, u ovom slučaju, prenosi i na novinare. Istina, novinari nemaju apsolutnu zaštitu po ovoj zakonskoj osnovi jer zakoni obvezuju sudove na razmatranje i drugih okolnosti (način, vrijeme, prenošnje itd.). Tako je moguće da sudovi neće uvažiti pozivanje na ovu zakonsku odredbu ako su npr. izjave stare duže vrijeme, zasnovane na neistinama i u kojima ima elemenata klevete jer bi se to moglo protumačiti kao neprofesionalno ponašanje. Izvor: 100 prvih pitanja o pravima medijskih uposlenika u Bosni i Hercegovini., https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/01/100pitanja_bosanski.pdf, 5.11.2021.

⁷⁵ Nema klevete ako ne sadrži četiri elementa: 1. šteta, 2. neistine činjenice, 3. iznošenje ili pronošanje i 4. priopćena je trećim osobama. V. 100 prvih pitanja o pravima medijskih uposlenika u Bosni i Hercegovini, Priručnik za novinare i medijske uposlenike, https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/01/100pitanja_bosanski.pdf, 5.11.2021.

određene novčane svote, koja može biti određena ukupno ili po jedinici vremena, a u korist povrijeđenoga. (čl. 157. st. 2. ZOO). Tako, osoba kojoj je povrijeđeno pravo na čast i ugled može od suda ishoditi presudu kojom će tuženiku biti naređeno npr. skidanje nekog uvredljivog natpisa, ili prestanak slanja pisama klevetničkog sadržaja, prestanak uvredljivog ili klevetničkog nazivanja telefonom i sl.⁷⁶ Dok se ne postupi po toj naredbi, tuženik će biti dužan plaćati tužitelju određene penale. U ZOO RH izostavljena je odredba iz st. 2. koja predviđa ovlasti suda ili drugog nadležnog tijela da naredi prestanak radnje pod prijetnjom određenog novčanog iznosa u korist oštećenika zbog toga što je ona penalnog karaktera te spada u ovršno, a ne obvezno pravo.⁷⁷ Međutim, dotadašnja odredba je dopunjena ovlaštenjem suda ili drugog nadležnog tijela da, pored prestanka radnje kojom se vrijeđa pravo ličnosti odnosno pravo osobnosti, može narediti i uklanjanje njome prouzročenih posljedica. Dakle, odredba čl. 1048. ZOO RH obuhvatila je obje poznate tužbe za zaštitu prava ličnosti, odnosno prava osobnosti: tužbu na propuštanje radnje i tužbu na otklanjanje posljedica radnje kojom se vrijeđa pravo ličnosti, odnosno osobnosti pravne osobe. Prvom će se primjerice, zahtijevati prestanak odnosno zabrana određene radnje kao što je postavljanje plakata kojim se narušava ugled pravne osobe, a drugom uklanjanje već postavljenih plakata. U ovom slučaju, u praksi obje tužbe će se spojiti u jednu.⁷⁸

7.2. Zahtjev na naknadu materijalne štete

Sukladno čl. 198. st. 1. ZOO-a tko drugome povrijedi čast, a i tko iznosi ili prenosi neistinite navode o prošlosti, znanju, sposobnosti ili nečem drugom određene osobe, a zna ili bi morao znati da su isti neistiniti, dužan mu je naknaditi materijalnu štetu koja nastane, kao posljedica svega navedenog. U st. 2. istog članka ZOO-a kaže se da za uzrokovanu štetu neće odgovarati onaj tko je neistinito priopćenje o oštećeniku učinio ne znajući da je neistinito, ali samo ako je on ili onaj kome je priopćenje učinio imao u tome ozbiljnog interesa. Je li postojao "ozbiljan interes" za dobivanje nekog priopćenja, sud će prosuđivati od slučaja do slučaja. Nema klevete niti odgovornosti za štetu ako je tvrdnja bila istinita.

Materijalna šteta može nastati npr. ako neka osoba zbog klevete o slaboj solventnosti izgubi kredit, ili ako zbog klevete o nedovoljnoj stručnosti, marljivosti ne napreduje na poslu.⁷⁹ Također, zbog teže povrede ugleda trgovačkog društva može doći do pada prometa, gubitka tržišta, smanjenja broja kupaca, naglog pada broja komitenata neke banke, prijetnje propasti tvrtke itd.⁸⁰ U pravnoj teoriji se nailazi na stajalište da zbog povrede poslovnog ugleda pravne osobe može nastati samo materijalna šteta, u smislu poljuljanog ugleda kojeg treba povratiti

⁷⁶ Gavella, N., *op. cit.*, str. 186.

⁷⁷ Klarić, P., *op. cit.*, str. 66.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Gavella, N., *op. cit.*, str. 186.

⁸⁰ Klarić, P., *op. cit.*, str. 69.

odgovarajućim sredstvima građanskopravne zaštite (objavljivanje presude na trošak štetnika ili druge mjere publiciteta). Ta materijalna šteta se može očitovati u opadanju broja kupaca, smanjenju broja poslovnih partnera, nemogućnosti dobivanja novih klijenata.⁸¹ Pravna osoba može zahtijevati i naknadu materijalne štete koju je zbog toga pretrpjela jer joj je, primjerice, izmakao poslovni dobitak koji je osnovano mogla očekivati, izgubila je kredit kod banke i sl.⁸²

Zakoni u Bosni i Hercegovini nisu odredili najmanji i najveći iznos obeštećenja, ali su odredili na koje uvjete sud treba paziti. Riječ je o tome da obeštećenje teba biti srazmjerno nanesenoj šteti ugleda oštećenog, da se određuje isključivo radi naknade štete te može li iznos dodijeljene štete dovesti do velikih materijalnih poteškoća ili stečaja štetnika. Po pitanju tražbina za klevetu većina dosuđenih naknada štete se kreće u iznosu od jedne do pet tisuća KM. U iznimnim slučajevima, najveći dosuđeni iznosi iznosili su do 20 000 KM.⁸³

7.3. Zahtjev za naknadu nematerijalne štete

Povredom prava na čast i ugled može nastati i nematerijalna šteta. Ona se popravljana novčanom i nenovčanom satisfakcijom. Pored zadovoljštine (satisfakcije) ZOO koristi izraze i pravična novčana naknada. Izraz satisfakcija je bliži suštini zahtjeva za popravljivanje ugroženog ili izgubljenog nematerijalnog dobra jer se smisao istoga očituje u pružanju zadovoljenja ili satisfakcije oštećeniku. Naime, "novačana naknada" tj. satisfakcija koju oštećenik dobije nije nikako ekvivalent ugroženom ili izgubljenom dobru.⁸⁴ Nenovčana satisfakcije poput objave presude, ispravka ili isprike ne uklanjaju štetu u potpunosti. Tako, svi gledatelji TV-a, čitatelji novina ili slušatelji radija ne čuju ili ne pročitaju ispravak ili ispriku, niti se o ispravku ili ispriki šire vijesti kao što se prošire o prvoj informaciji. Osim toga, ispravka ili isprika se često objave grafički i prostorno nezamjetno premda bi se trebali objaviti na istom ili istovrijednom mjestu programskog prostora i na isti ili istovrijedan način na koji je bila objavljena informacija na koju se ispravak odnosi. U današnjim uvjetima opće informatizacije, ako je povreda učinjena objavom neistinitih navoda u elektroničkim medijima, tužitelj bi trebao zahtijevati da sud presudom naloži tuženiku povezivanje linkom tekstova koji sadrže povredu prava ličnosti s tekstom koji sadrži objavu demantija/ispravka objavljene informacije.⁸⁵ Jednom objavljena netočna, pogrešna i lažna (klevetnička) informacija djeluje i nakon ispravka. Zbog toga je dopušteno kumulirati zahtjeve za nenovčanom i novčanom satisfakcijom. Duševne boli koje trpi fizička osoba mogle bi biti

81 Vrhovšek, M.; Kozar, V., *op. cit.*, str. 50.

82 Gavella, N., *op. cit.*, str. 179.

83 100 prvih pitanja o pravima medijskih uposlenika u Bosni i Hercegovini, Priručnik za novinare i medijske uposlenike, https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/01/100pitanja_bosanski.pdf, 5.11.2021.

84 Crnić, I., *Odštetno pravo*, Zgombić & Partneri, Zagreb, 2008., str. 642. i 645.

85 Pichler, D., *op. cit.*, str. 22.

osnova za dosuđenje novčane satisfakcije zbog povrede prava ličnosti na ugled i dostojanstvo, kao i zbog povrede prava na duševno zdravlje remećenjem dotadašnjeg duševnog mira.

Prema čl. 199. ZOO-a oštećena osoba ovlaštena je zahtijevati da se, na trošak štetnika, naredi objavljivanje presude, odnosno objavljivanje ispravka, ili da naredi da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena, ili pak da naredi što drugo čime se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom. Posebna pak pravila preciziraju i konkretiziraju, za pojedine slučajeve, opće pravilo ZOO-a o nenovčanom popravljivanju nematerijalne štete putem objavljivanja presude, odnosno ispravka.⁸⁶ Svrha objavljivanja ispravka je ispravljanje pogrešnih tvrdnji i netočnih navoda te pobijanje i dopuna objavljenih navoda iznošenjem odgovarajućih činjenica i okolnosti.⁸⁷ Sukladno čl. 200. st. 1. ZOO-a ako je povredom časti i ugleda oštećena osoba pretrpjela duševne bolove ili strah, ona ima pravo na novčanu satisfakciju (bolninu, pravičnu novčanu zadovoljštinu). Potrebno je ispuniti i uvjet da okolnosti slučaja, a osobito jačina bolova i straha te njihovo trajanje to opravdavaju. Prilikom ocjenjivanja opravdanosti novčane satisfakcije sud je dužan voditi računa o značenju povrijeđenog dobra i cilju kojem služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive s njezinom prirodom i društvenom svrhom.⁸⁸

Pravo na tužbu za naknadu nematerijalne štete, sukladno općim pravilima obveznog prava, ima oštećenik koji je prethodno zahtijevao od nakladnika objavljivanje ispravka sporne informacije odnosno isprike nakladnika kada ispravak nije moguć. To je ujedno procesna pretpostavka za podnošenje tužbe za isplatu novčane satisfakcije. Ako to oštećenik propusti učiniti, nisu ispunjeni uvjeti za sudsku zaštitu, odnosno za odlučivanje o biti stvari pa će takvu tužbu sud odbaciti.⁸⁹ Prema člancima 199. i 200. ZOO-a oštećenik ima pravo na naknadu nenovčane satisfakcije i novčane satisfakcije. Ako je autor u radnom odnosu kod nakladnika neposredno (izravno) odgovara trećoj oštećenoj osobi, samo ako je štetu prouzročio namjerno (čl. 170. st. 2. ZOO-a). Ako pak autor informacije nije u radnom odnosu s nakladnikom, na njega se ne odnosi ograničenje iz čl. 170. st. 2. ZOO-a pa ga osoba na koju se informacija odnosi može tužiti i kada je šteta posljedica obične ili krajnje nepažnje, a ne samo namjere. Oštećenik odštetu

⁸⁶ Gavella, N., *op. cit.*, str. 189.

⁸⁷ Klarić, P., *op. cit.*, str. 67.

⁸⁸ Čl. 376. st. 1.-2. ZOO-a kaže da će zastara ovog zahtjeva nastupiti istekom roka od 3 godine, koji počinje teći od kada je oštećenik doznao za štetu i za osobu koja je štetu učinila, ali najkasnije kada istekne pet godina od kada je šteta nastala. Pravo na novčanu satisfakciju ne prelazi na njegove nasljednike, osim ako ju je oštećenik za života zahtijevao pa mu je pravomoćnom presudom ili pismenim sporazumom priznato pravo na bolninu (čl. 204. st. 1. ZOO-a). Ista, dakle, gubi osobni karakter onda kada bude priznata pravomoćnom odlukom ili pismenim sporazumom te može biti predmet ustupanja, prijeboja, predmet ovršnog namirenja tuđe tražbine. Čl. 202. ZOO-a, između ostalog, priznaje pravo na novčanu satisfakciju osobi koja je koja je pretrpjela duševne bolove kao žrtva kaznenog djela protiv dostojanstva ličnosti i morala.

⁸⁹ Tako, Vrhovni sud RH, Rev-1439/97 od 24.9.1997., Izbor 2797-102 prema Crnić, I., Povreda prava osobnosti..., str. 247.

može zahtijevati istodobno i od nakladnika i od autora informacije. U sudskoj praksi se mogu pronaći stajališta o nemogućnosti prouzrokovanja nematerijalne štete pravnoj osobi zbog povrede poslovnog ugleda. To se tumači subjektivnom koncepcijom nematerijalne štete prema kojoj, posljedično, "pravna osoba ne uživa sudsku zaštitu jer se vidovi nematerijalne štete (pretrpljeni bol, strah itd.) mogu dosuditi samo fizičkim osobama".⁹⁰

Člancima 157. i 199. ZOO-a se ne pravi razlika između fizičke i pravne osobe kada se spominju nenovčana satisfakcija zbog povrede prava ličnosti. To znači da i pravna osoba može zahtijevati prestanak radnje kojom se vrijeđa njezino pravo ličnosti, objavljivanje presude, opoziv izjave, objavljivanje ispravka ili nešto drugo čime se može postići svrha koja se postiže novčanom satisfakcijom.⁹¹ Zakon o obveznim odnosima Republike Hrvatske⁹² pak izjednačava pravne osobe sa fizičkim u pogledu naknade nematerijalne štete koja uključuje i novčanu satisfakciju koju je u Republici Hrvatskoj ranija sudska praksa, nastala primjenom starog ZOO-a, isključivala.⁹³ Prema sadašnjem čl. 1101. st. 3. ZOO RH pravna osoba može zahtijevati i pravičnu novčanu satisfakciju u slučajevima povrede ugleda i dobrog glasa, časti, imena odnosno tvrtke, poslovne tajne, slobode privređivanja i drugih prava ličnosti, odnosno prava osobnosti. Ona može biti pravdana samo težinom povrede i okolnostima pod kojima se dogodila. Zato sud u obrazloženju odluke mora navesti činjenice u prilog teže povrede prava ličnosti za koju se traži novačana satisfakcija. Tu se ne mogu uzimati pretrpljene boli i strah, ali se može uzeti u obzir psihološka reakcija članova pravne osobe, posebice rukovodećeg osoblja, na učinjenu povredu.⁹⁴

Boljoj zaštiti ovoga prava, prema ZOO RH, doprinijelo je usvajanje objektivne koncepcije nematerijalne, odnosno neimovinske štete kao povrede prava osobnosti (čl. 1046. ZOO RH). Prema toj koncepciji nematerijalna odnosno neimovinska šteta nastaje već samom povredom prava osobnosti, a ne tek povredom izazvanom posljedicama (bol i strah) kao što je to u domaćem ZOO-u. ZOO RH u čl. 1100. uzima te pravne osnove samo kao kriterije (mjerila) prema kojima sud, uzimajući u obzir težinu povrede i okolnosti slučaja određuje visinu novčane satisfakcije.

7.3.1. Problem određivanja iznosa novčane satisfakcije

Kada je riječ o odmjeravanju visine nematerijalne štete za npr. klevetu sukladno čl. 123. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine,⁹⁵ čl. 123.

90 V. presudu Višeg privrednog suda u Beogradu, Pž 1885/98 od 21. 10.1998. te rješenje Vrhovnog suda Srbije, Prev. 127/97 od 26.3.1997. prema Vrhovšek, M.; Kozar, V., *op. cit.*, str. 51

91 Klarić, P., *op. cit.*, str. 54.

92 Zakon o obveznim odnosima Republike Hrvatske, Narodne novine RH br. 35/05, 41/08, 78/15., dalje: ZOO RH.

93 Crnić, I., Povreda prava osobnosti..., str. 240.

94 Klarić, P., *op. cit.*, str. 68-69.

95 Zakon o parničnom postupku FBiH, Službene novine FBiH, br. 53/2003, 73/2005, 19/06 i 98/15, dalje: ZPP FBiH.

Zakona o parničnom postupku Republike Srpske,⁹⁶ čl. 246. Zakona o parničnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine⁹⁷ svaka stranka je dužna dokazati činjenice na kojima zasniva svoj zahtjev (st. 1.). Sud će slobodnom ocjenom dokaza utvrditi činjenice na osnovu kojih će donijeti odluku (st. 2.). U praksi se događalo da tužitelj ne predloži dokaze, zbog čega su prvostupanjski sudovi često prinuđeni utvrditi visinu novčane satisfakcije po svojoj slobodnoj procjeni (čl. 127. ZPP FBiH, čl. 127. ZPP RS, čl. 250 ZPP BD BiH). Po pitanju postojanja duševnih bolova može se provesti vještačenje po vještaku neuropsihijatru. Međutim, neki teoretičari smatraju da se saslušanjem parničnih stranaka te eventualno svjedoka može utvrditi postojanje i stupanj nastale nematerijalne štete.⁹⁸ Vrhovni sud Bosne i Hercegovine je utvrdio Orjentacione kriterije i iznose za utvrđivanje visine novčane satisfakcije, čiji je cilj ujednačena primjena čl. 200. st. 1. ZOO-a.⁹⁹ Bilo bi korisno napraviti smjernice o utvrđivanje visine novčane satisfakcije u slučajevima počinjene klevete.¹⁰⁰

U određivanju novčane satisfakcije uzma se u obzir i odnos između oštećenika i štetnika. Tako, prema čl. 191. ZOO-a sud može, vodeći računa o materijalnom stanju oštećenika, dosuditi manju naknadu nego što iznosi šteta pod uvjetom da ona nije uzrokovana namjerno niti krajnjom nepažnjom te da je odgovorna osoba slabog imovnog stanja i isplata potpune naknade bi je dovela u oskudicu. Po zahtjevu pravičnosti do odgovornosti za štetu, u smislu čl. 169. ZOO-a, dolazi kada se naknada za štetu ne može dobiti od odgovorne osobe za vođenje nadzora nad štetnikom koji je nesposoban za rasuđivanje (st. 1.) te kada se šteta ne može ostvariti od maloljetnog štetnika kod kojega postoji odgovornost za štetu (st. 2.).¹⁰¹ U *common law*-u se, naprotiv, ne uzima u obzir ekonomski status oštećenika i štetnika prilikom određivanja visine naknade nematerijalne štete.¹⁰²

Kada je riječ o pravnim osobama kao orijentacijski kriteriji sudovima bi mogli poslužiti činjenica je li radnjom štetnika počinjena istodobno materijalna i nematerijalna šteta. Tada bi se nematerijalnu štetu moglo dosuditi imajući na umu utvrđeni obujam materijalne štete, koji bi mogao upućivati na težinu počinjene povrede prava ličnosti. Kao kriterij bi mogla poslužiti i činjenica o tome

96 Zakon o parničnom postupku RS, Službeni glasnik RS, br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08 - odluka US, 45/09 - odluka US, 49/09 i 61/13, dalje: ZPP RS.

97 Zakona o parničnom postupku BD BiH, Službeni glasnik BD BiH, br. 28/18, 6/21., dalje: ZPP BD BiH.

98 Bešlić, J.; Mujkić, A., *op. cit.*, 282.

99 Na sjednici Građanskog odjeljenja Vrhovnog suda Federacije BiH održanoj 27.1.2016. razmatrani su i prihvaćeni

Orijentacioni kriteriji i iznosi za utvrđivanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete, <https://vsud-fbih.pravosudje.ba/vstvfo/B/70/article/60774>, 5.11.2021.

100 Čolaković, M; Bubalo, L., *op. cit.*, 369.

101 Više o tome v. Gorenc, V., Komentar Zakona o obveznim odnosima, RriF-plus, Zagreb, 2005., str. 1638.-1640.

102 Nikšić, S. Povreda prava na duševni integritet u: Grubić, V. (ur.), Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti, Narodne novine, Zagreb, 2006., str. 229.

koliko je saznanje o povredi prava ličnosti bilo dostupno javnosti i koliko je to moglo utjecati na uobičajeno ili predvidivo poslovanje ili djelatnost oštećenika. Primjerice, objava neistinite informacije da neka banka nije u mogućnosti isplaćivati štedne uloge svojim klijentima može dovesti do panike među klijentima koji ne znajući da je riječ o netočnoj objavljennoj informaciji mogu podići svoje pologe, što posljedično može izazvati stečaj takve financijske institucije.¹⁰³ U Europi ne postoje jedinstvene metode vrednovanja novčane satisfakcije koju treba dosuditi pravnoj osobi. U pravnoj teoriji i praksi Sjedinjenih Američkih Država poslovni ugled određene tvrtke čini dio njezinog *goodwill*-a. *Goodwill* se definira kao sposobnost u poslovanju da se generira prihod viši od uobičajenog temeljem izuzetnih upravljačkih vještina, tržišne pozicije, proizvoda nove tehnologije, itd. Pri kupnji poduzeća, *goodwill* predstavlja razliku između nabavne cijene i neto vrijednosti imovine poduzeća.^{104 105}

ZOO RH, kao jedini kriterij, ističe težinu povrede i okolnosti slučaja.¹⁰⁶ Odluka o iznosu novčane satisfakcije ovisit će od utjecaja povrede na uobičajeno i predvidivo poslovanje ili djelatnost oštećenika, odnosno od stvorenih posljedica na njegov tržišni položaj, poslovanje i ostvarivanje dobiti. Međutim, kriteriji za određivanje iznosa (visine) novčane satisfakcije teže su odredivi kada se radi o pravnoj osobi javnog prava koja ostvaruju javne interese i ciljeve. Odlučivanje suda prema slobodnoj procjeni može stvoriti pravnu nesigurnost i nejednakost pred zakonom. Rješenju ovog problema bi moglo pridonijeti uvođenje tržišnih uvjeta

103 Crnić, I., Povreda prava osobnosti..., str. 249.

104 *Black's Law Dictionary, 8th Edition, St. Paul Thompson West, 2004.*, str. 715., izvor: Pichler, D., *op. cit.*, str. 15., bilješka br.49.

105 Tako, pravne osobe imaju pravo na naknadu pretpostavljene i posebne štete. Kroz posebnu štetu se kompenzira dokazani financijski gubitak koji izravno proizlazi iz povrede poslovnog ugleda. Ta šteta mora biti specificirana i utvrđena do stupnja vjerojatnosti. Sudovi zahtijevaju da *goodwill* bude procijenjen temeljem prihvaćenih računovodstvenih metoda. Žalbeni sudovi drže da niži sudovi moraju utvrditi elemente i računovodstvene metode na kojima su temeljili svoju procjenu *goodwill*-a. Propust nižeg suda da to učini ima za posljedicu ukidanje prvostupanjske odluke zbog nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i vraćanje predmeta prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje. *Common law* sustav poznaje različite metode procjene *goodwill*-a, uključujući takozvanu metodu izravne kapitalizacije i metodu viška dohotka. Izvor: *Ibid.*, str. 22.

106 Kod odlučivanja o iznosu pravične novčane naknade za pretrpljenu štetu zbog objave informacije sud je uzeo u obzir da je sporni članak objavljen u listu s nakladom od 57 000 primjeraka. Uvredljivi sadržaj naslova bio je emitiran u reklamama na radiju i televiziji te tako dostupan velikom broju ljudi. Činjenica da su iz cjelokupnog članka koji se proteže na skoro tri stranice, izvučene upravo one rečenice koje na dramatičan način prikazuju materijalnu situaciju tužiteljice upućuju na to da tuženik nije postupao niti u dobroj vjeri niti s namjerom da tužiteljici pomogne, kako je tvrdio, nego s namjerom da svojim člankom izazove što jači učinak u javnosti, ne misleći na posljedice koje će objava članka pod takvim naslovom izazvati na tužiteljicu i njenu obitelj. Osim toga na naslovnoj stranici je objavljeno i ono što tužiteljica nije rekla tj. da su ona i djeca na rubu gladi. Sudovi su ovdje, protivno navodima revizije, imali na umu i objavljenu ispriku tuženika, ali su pravilo smatrali da se time šteta ne može eliminirati u cjelosti, pogotovo imajući u vidu da isprika nije objavljena na način određen čl. 35 st. 1. tadašnjeg ZJP (Vrhovni sud RH, Rev-508/02-2 od 11.4 2002. Izv.). Izvor: Crnić, I., Povreda prava osobnosti..., str. 254.

u poslovanje javnopravnih tijela osnivanjem tzv. javno-privatnih partnerstva.¹⁰⁷

Zbog teškoća koje nastaju u dokazivanju opsega nematerijalne štete, praktično rješenje bi moglo bi biti uvođenje fikcije istinitosti navoda koji predstavljaju povredu poslovnog ugleda pravne osobe. Dakle, ako bi zbog objave neistinitih navoda što ih je poduzeo štetnik došlo do povrede prava na poslovni ugled pravne osobe, štetnik bi trebao odgovarati za štetu koja bi oštećeniku nastala da su objavljeni navodi bili istiniti. Vještačenjem bi se utvrdile posljedice povrede na subjektivne okolnosti oštećenika kao što su: djelatnost, zanimanje, profesionalno usmjerenje. Vještačenje ima prednost pred slobodnom ocjenom suda zato što se nalaz i mišljenje vještaka podvrgavaju diskusiji i kritici na glavnoj raspravi na kojoj sudjeluju stranke.¹⁰⁸

Što se tiče postupaka vezanih za utvrđivanje opsega povrede poslovnog ugleda kao prava ličnosti postoji potreba za specijalizacijom i edukacijom sudaca, sudskih savjetnika, sudskih vještaka, ali i zaposlenika u medijima, odnosno, svih sudionika medijskog prostora ali i potencijalnih sudionika sudskih postupaka formiranjem novih ili dopunom postojećih poslijediplomskih studija, s uključenim multidisciplinarnim pristupom iz područja prava, ekonomije, politologije, medijskih sloboda i zaštite prava fizičkih i pravnih osoba.¹⁰⁹

7.4. Zahtjev zbog stjecanja bez osnove

Sukladno pravilima o stjecanju bez osnove, koja su regulirana člancima 210.-219. ZOO-a, osobi čije je pravo na čast i ugled povrijeđeno radnjom kojom je netko protupravno stekao korist pripada ta ostvarena korist. Budući da je ista, bez pravnog temelja, ušla u tuđu imovinu, nositelj prava na čast i ugled može zahtijevati da se ta korist prenese u njenu imovinu.

8. Zaključak

Pravo na čast i ugled, kao jedno od osobnih ili ličnih, neimovinskih prava obuhvaća potpunu privatnu vlast glede vlastitog dostojanstva, časti i ugleda u granicama u kojima to nije protivno tuđim pravima i zakonskim ograničenjima te ovlasti isključivanja tuđih protupravnih zahvata u navedena dobra. Nema protupravnosti ako postoji pristanak titulara ovog prava, u nužnoj obrani, u stanju nužde i u obavljanju službene dužnosti. Radnje koje su usmjerene na uskraćivanje časti i ugleda su: omalovažavanje, izrugivanje, prijezir, ismijavanje, ponižavanje, nepoštovanje, ocrnjivanje, oštećivanje ugleda i moralne reputacije i sl. Povrede mogu biti učinjene: riječju (izrečenom, napisanom), ako je uvredljivog ili klevetničkog sadržaja i djelima (uvredljivim gestama, udarcima itd.). Povrede ovog

¹⁰⁷ Pichler, D., *op. cit.*, str. 21.

¹⁰⁸ *Ibid.*, str. 22.

¹⁰⁹ *Ibid.*, str. 22.

prava često dolaze od strane medija. U današnjim uvjetima opće informatizacije, u slučaju povrede učinjene objavom neistinitih navoda u elektroničkim medijima, tužitelj bi trebao zahtijevati da sud presudom naloži tuženiku povezivanje poveznicom tekstova koji sadrže povredu prava na čast i ugled sa tekstom koji sadrži objavu ispravka objavljene informacije. Kada se jednom objavi netočna, pogrešna i lažna (klevetnička) informacija, ona, nažalost, djeluje i nakon ispravka. Zbog toga je dopušteno kumulirati zahtjeve kako za nenovčanom tako i za novčanom satisfakcijom. Novčana satisfakcija se može dosuditi zbog povrede prava na čast i ugled, kao i zbog povrede prava na duševno zdravlje remećenjem dotadašnjeg duševnog mira. Dr. Judith Orloff je izvrsno zapazila kako je ključno shvatiti da kada se ljudi ružno ponašaju, ponižavaju nekoga ili su narcistični, oštećenici su zapravo "ispušni ventil" za njihovu podsvijest i patnju, a to je uvid koji oni, nažalost, nemaju.

Europski sud je svojim presudama ukazao na to da je čl. 8. Europske konvencije primjenjiv na zaštitu prava na čast i ugled osobe, istakavši da ugled predstavlja dio osobnog identiteta i psihičke cjelovitosti koja obvezuje domaće sudove zaštititi ga, čak i onda kada je kritika izrečena u kontekstu javne rasprave. Ukazao je, također, na to da za primjenu čl. 8. Europske konvencije napad na pravo na čast i ugled treba doseći određenu razinu ozbiljnosti i to na način kojim se dovodi u pitanje osobno uživanje prava na poštovanje privatnog života.

Zaštita prava na čast i ugled se ostvaruje putem suda (odnosno druge nadležne vlasti), kao građanskopravna i kaznenopravna. Obično se kod uvrede i klevete pruža kaznenopravna zaštita, na način da se pokreće postupak privatnom tužbom kaznenom sudu. Međutim, bosansko-hercegovačko zakonodavstvo je odgovornost za klevetu smjestilo u područje građanskog prava. Domaći zakoni o zaštiti od klevete štite samo ugled, a ne i čast oštećene osobe. Zbog svoje nedovoljne preciznosti često izazivaju dileme i različita tumačenja. Oni osobu ne štite niti od uvreda pa su uvrede ostale u domeni zaštite ZOO-a. ZOO pak kroz kvazinegatorski zahtjev, zahtjev za naknadu materijalne štete, zahtjev za naknadu nematerijalne štete te zahtjev zbog stjecanja bez osnove štiti ovo osobno dobro, pod uvjetom da postoji krivnja počinitelja delikta.

Čl. 200. ZOO-a kaže da će sud, ako okolnosti slučaja a osobito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdavaju, dosuditi satisfakciju za povredu prava na čast i ugled. U ZOO-u RH učinjen je veliki iskorak po pitanju zaštite ovog prava usvajanjem objektivne koncepcije nematerijalne štete kao povrede prava ličnosti (čl. 1046. ZOO RH). Prema toj koncepciji nematerijalna šteta nastaje već samom povredom prava na čast i ugled a ne tek povredom izazvanom posljedicama (bol i strah) kao što je to u domaćem ZOO-u. Te posljedice, koje prema domaćim propisima daju pravo oštećeniku na novčanu satisfakciju, su prema čl. 1100. ZOO-a samo kriteriji (mjerila) prema kojima sud, uzimajući u obzir težinu povrede i okolnosti slučaja, određuje visinu novčane satisfakcije. Ovakvo stajalište bi trebalo usvojiti i domaći ZOO, jednako kao i shvaćanje Europskog suda koje kaže da treba regulirati pravo na naknadu nematerijalne štete zbog povrede prava

na ugled pravne osobe što, između ostalog, doprinosi harmonizaciji domaćeg prava sa pravom Europske unije. Kod pravne osobe se ne mogu uzimati u obzir pretrpljene boli i strah, ali se može uzeti u obzir npr. psihološka reakcija članova pravne osobe na učinjenu povredu i sl.

Što se tiče postupaka vezanih za utvrđivanje opsega povrede prava na čast i ugled, odmjeravanje novčane satisfakcije, procjenjivanje hoće li traženje zaštite ovog prava uzrokovati više štete od koristi nedvojbeno postoji potreba za specijalizacijom i edukacijom sudaca, sudskih savjetnika, sudskih vještaka, zaposlenika u medijima, odnosno svih sudionika medijskog prostora iz ove oblasti. Pritom je potreban multidisciplinarni pristup iz područja osobnih prava, medijskih sloboda, psihologije, etike, medicine, sociologije i sl. Uz sve to, suvremeni čovjek ne treba zaboraviti drevne riječi Arhimeda koje kažu da treba biti tih, osim ako se ne može reći nešto što je korisnije od tišine. Razloga je za to beskonačno mnogo.

LITERATURA

1. Alaburić, V., Povreda prava osobnosti informacijama u medijima u: Grubić, V. (ur.) Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti, Narodne novine, Zagreb, 2006.
2. Anić, V.; Goldstein, I., Rječnik stranih riječi, Novi Liber, Zagreb, 1999.
3. Bešlagić, J.; Mujkić, A., Odgovornost štetnika i pravne posljedice osude za klevetu prema relevantnom zakonodavstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine, Godišnjak Pravnog fakulteta, Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru, Pravni fakultet, Mostar, broj 4 /20
4. *Blanpain, R. (gen. edit.), International Encyclopaedia of Laws, (Dignity, Reputation and Honor), Kluwer Law International, 2005.*
5. Čolaković, M.; Bubalo, L., Građanskopravna odgovornost za klevetu u sudskoj praksi Bosne i Hercegovine, Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, br. 12/14
6. Crnić, I., Odštetno pravo, Zgombić & Partneri, Zagreb, 2008.
7. Crnić, I., Povreda prava osobnosti pravne osobe na ugled, dobar glas, čast, ime odnosno tvrtku, u: Grubić V. (ur.), Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti, Narodne novine, Zagreb, 2006.
8. Dragičević, F., Izuzeci od građanskopravne odgovornosti za klevetu prema zakonima o zaštiti od klevete u Bosni i Hercegovini, Pravna misao, časopis za pravnu teoriju i praksu, Federalno ministarstvo pravde, Zavod za javnu upravu, Sarajevo, 1-2/2018
9. Dropulić, J., Pravo na privatni život i duševni integritet, Vizura, Zagreb, 2002
10. Gavella, N., Osobna prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2000.
11. Gliha, I., *Personal rights u: Blanpain, R. (ur.), International Encyclopaedia*

12. Gorenc, V., Komentar Zakona o obveznim odnosima, RriF-plus, Zagreb, 2005
13. Jurić, A., Pravo na duševni integritet u kontekstu građanskopravne zaštite, Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, br. 17/19
14. Jurić, A., Specifičnosti shvaćanja prava na nepovredivost doma u praksi Europskog suda za ljudska prava, Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, br. 10/12
15. Klaić, B., Rječnik stranih riječi, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 586.
16. Klarić, P., Neimovinska šteta pravne osobe u: Grubić, V. (ur.), Naknada štete u primjeni novog Zakona o obveznim odnosima, Zagreb, 2005.
17. Milas Klarić, I., Pravni status skrbnika kao jamstvo zaštite ljudskih prava odraslih, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010.
18. Nikšić, S. Povreda prava na duševni integritet, u: Grubić, V. (ur.) Odgovornost za neimovinsku štetu zbog povrede prava osobnosti, Narodne novine, Zagreb, 2006.
19. Pezo, V. (gl. ur.), Pravni leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007.
20. Pichler, D., Problematika opsega naknade neimovinske štete zbog povrede poslovnog ugleda pravne osobe javnog prava, Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku, Šibenik, br. 3-4/15.
21. Rašović, Z. P., Građansko pravo, Pravni fakultet u Podgorici, Podgorica, 2006.
22. Skoko, B; Bajš, D., Objavljivanje neistina i manipuliranje činjenicama u hrvatskim medijima i mogućnost zaštite privatnosti časti i ugleda, Politička misao: časopis za politologiju, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, br. 1/07
23. Vrhovšek, M.; Kozar, V., Nematerijalna šteta zbog narušavanja ugleda pravnog lica, Pravna riječ, časopis za pravnu teoriju i praksu, Udruženje pravnika Republike Srpske, Banja Luka, br. 20/09.

PRAVNI IZVORI

1. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, https://www.echr.coe.int/documents/convention_bos.pdf, 10.10.2021.
2. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom i propisi Bosne i Hercegovine, <http://www.untz.ba/uploads/file/centri/centar%20za%20podrsku%20studentima/akti/Konvencija%20ujedinjenih%20nacija%20o%20pravima%20osoba%20s%20invaliditetom%20i%20propisi%20Bosne%20i%20Hercegovine.pdf>, 15.9.2021.
3. Zakon o kaznenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 35/03, 56/03- ispr., 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 I 74/20
4. Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni

- glasnik BD BiH, br. 34/13-pročišćen tekst, 27/14, 3/19, 16/20
5. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik RS, 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21.
 6. Zakon o obveznim odnosima Republike Hrvatske, Narodne novine RH br. 35/05, 41/08, 78/15
 7. Zakon o obveznim odnosima, Službeni list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89, i 57/89, Službeni list R BiH, br. 2/92, 13/93, Službene novine Federacije BiH br. 29/03, 42/11, Službeni glasnik Republike Srpske br. 17/93, 3/96, 39/03, 74/04.
 8. Zakon o parničnom postupku FBiH, Službene novine FBiH, br. 53/2003, 73/2005, 19/06 i 98/15
 9. Zakon o parničnom postupku RS, Službeni glasnik RS, br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08 - odluka US, 45/09 - odluka US, 49/09 i 61/13
 10. Zakon o zaštiti lica s mentalnim poremećajima Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BD BiH, br. 12/2006
 11. Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja RS, Službeni glasnik RS, br. 67/20
 12. Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 19/03, 73/05
 13. Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 37/1,
 14. Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Službene novine BD BiH, br. 14/03.
 15. Zakona o duševnim smetnjama Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 37/01, 40/02, 52/11 i 14/13
 16. Zakona o parničnom postupku BD BiH, Službeni glasnik BD BiH, br. 28/18, 6/21.
 17. Zakonom o preuzimanju prava i obaveza osnivača nad ustanovama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 31/08 i 27/12

IZVORI S INTERNETA

1. 100 prvih pitanja o pravima medijskih uposlenika u Bosni i Hercegovini, Priručnik za novinare i medijske uposlenike, https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/01/100pitanja_bosanski.pdf, 5.11.2021.
2. *Affaire Petrina c. Roumanie, Requête no 78060/01*, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-88963%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-88963%22]}), 5.11.2021.
3. *Case of Axel Springer AG v. Germany, Application no. 39954/08*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109034>, 20.9.2021.
4. *Case of Axel Springer AG v. Germany, Application no. 39954/08*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109034>, 5.11.2021.
5. *Case of BÉDAT v. Switzerland, Application no. 56925/08*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898>, 4.11.2021.
6. *Case of Chauvy and others v. France, Application no. 64915/01*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109034>, 5.11.2021.

echr.coe.int/eng?i=001-61861, 30.9.2021.

7. *Case of Medžilis Islamske Zajednice Brčko and Others v. Bosnia and Herzegovina*, Application no. 17224/11, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175180>, 4.11.2021.
8. *Case of Payam Tamiz v. the United Kingdom*, Application no. 3877/14, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178106>, 7.11.2021.
9. *Case of Pfeifer v. Austria*, Application no. 12556/03, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83294>, 20.10.2021.
10. *Case of Rolf Anders Daniel Pihl v. Sweden*, Application no. 74742/14, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172145>, 8.11.2021.
11. Orjentacioni kriteriji i iznosi za utvrđivanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete, <https://vsud-fbih.pravosudje.ba/vstvfo/B/70/article/60774>, 5.11.2021.

CIVIL LAW PROTECTION OF THE RIGHT TO HONOR AND REPUTATION

Summary: The right to honor and reputation is one of the personal, non-property rights that has specificities in terms of its objects, but also in terms of any connection regarding right to privacy. In terms of content, it is about enjoying dignity, honor and reputation within the limits not contrary to other people's rights and legal restriction, and the power to exclude other people's illegal intrusions on the mentioned objects. There is no illegality if there is a consent of the holder of this right, in self-defense, in a state of emergency and in performance of official duties. When assessing illegality, modern legal systems also take into account so-called social adequacy, using the method of measuring interests. In its judgments, the European Court of Human Rights pointed out that, *inter alia*, Art.8. of the European Convention is applicable to the protection of reputation of a person, emphasizing that reputation is a part of personal identity and mental integrity that obliges domestic courts to protect it. Violation of the right to honor and reputation can be done by word (spoken, written), if it is offensive or defamatory, and by deeds (offensive gestures, beatings, etc.).

The right to honor and reputation is one of the legitimate reasons for restriction of freedom of expression. The paper discusses about theoretical and practical dilemmas, related to this rights, firstly through the analysis of content of the right to honor and reputation, than through subjects and objects of this right, as well as through civil law protection, ie civil law resources to eliminate illegal attacks on this right. Regarding physical persons, as subjects of right to honor and reputation, special attention is given to persons with mental disabilities, participants in criminal proceedings, convicts and deceased persons. Legal persons, on the other hand, do not have human dignity because they are not human. The issue of honor of a legal person is also disputable. However, legal persons undoubtedly have a social reputation and all the benefits that arise from it. Development of new information technologies actualizes the issues of right to honor and reputation, pointing out new challenges that require answers and solutions more appropriately to the modern context of time that we live in.

Keywords: dignity, honor, reputation, violation of honor and reputation, civil law protection, monetary satisfaction, European Court of Justice, European Convention